

SUMMARY

Anatoliy P. Chernenko, Anatoliy H. Shyuan. **The right of prisoners sentenced to life imprisonment to parole from serving a sentence or to replace the unserved part of the sentence with a milder one and ensuring it in Ukraine.** The article examines the issues of ensuring the right of convicts to life imprisonment in Ukraine to parole from serving a sentence or replacing the unserved part of the sentence with a milder one. The norms of the Criminal Code, other legislative acts of Ukraine governing this issue, as well as the Regulation on the procedure for pardon approved by decree of the President of Ukraine No. 223/2015 of April 21, 2015 are analyzed. They are compared with international legal acts, in particular, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, which governs the conditional release of life-sentenced prisoners or replaces the unserved part of the sentence with a milder one, as well as several decisions of the European Court of Human Rights regarding such issues. The inconsistency of Ukrainian legislation, the Regulation on the procedure for pardoning international law and the decisions of the ECHR is shown. Particular attention is paid to the decision of the ECHR in the case of "Roosters v. Ukraine" of March 12, 2019, as well as future decisions of the Constitutional Court of Ukraine and the Supreme Court, which are currently considering this issue. Considering the provisions expressed by the ECHR in this case, it is concluded that the current mechanism for such exemption does not comply with international standards and this entails the need to consolidate the relevant legal norms in Ukrainian legislation. The problematic aspects of the implementation of such a right are analyzed, some suggestions are made for their solution.

Keywords: *persons sentenced to life imprisonment, the right to release, pardon, violation of international obligations, parole, replacing the unserved part of the sentence with a lighter one, decisions of the European Court of Human Rights, decision of the European Court of Human Rights in the case of Petukhov v. Ukraine.*

УДК 343.431

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-175-183

Вікторія САВЕНКО[©]

викладач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

**ДОСВІД ОКРЕМИХ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО
ПРОСТОРУ У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТОРГІВЛЮ ДІТЬМИ**

Здійснено порівняльно-правове дослідження КК України та КК країн пострадянського простору у сфері правового регулювання відповідальності за торгівлю дітьми. Отримано такі результати.

Родовим об'єктом злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, є, як і в Україні, воля, честь та гідність людини з певною інтерпретацією на кшталт особиста свобода. Основним безпосереднім об'єктом складів торгівлі дітьми є їх особиста свобода та гідність, як додатковим обов'язковим, так і додатковим факультативним – їх здоров'я, іноді життя та повноцінний нормальний розвиток дитини.

Потерпілим є дитина, якій не виповнилося вісімнадцять років, проте тут є свої особливості. КК України передбачає окремо як кваліфікуючу ознаку торгівлю неповнолітньою особою, особливо кваліфікуючою – малолітньою.

З об'єктивної сторони абсолютна більшість досліджених злочинів вчиняється виключно шляхом активних дій, прості склади злочинів, передбачені частинами першими відповідних статей, є злочинами із формальним складом, кваліфіковані та особливо кваліфіковані – із формально-матеріальним складом.

Суб'єкт більшості злочинів як загальний, так і спеціальний, особливостей тут не виявлено.

Суб'єктивна сторона має свої особливості. Про умисну форму вини у вигляді прямого умислу немає й сумніву, проте на обговорення варто винести уточнення вини вказівкою на завідомість знання про вік потерпілої особи чи інших її особливих станів (вагітність, уразливий стан тощо). Мета злочину – різні форми експлуатації, мотиви можуть бути різними – від корисних до будь-яких.

Ключові слова: *дитина, неповнолітній, малолітній, торгівля, кримінальний закон, зарубіжний досвід.*

© Савенко В.П., 2020

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9245-0997>

vik090479@ukr.net

Постановка проблеми. Доволі велике значення в дослідженні проблем кримінального права має порівняльно-правовий метод (компаративний метод). Він зумовлений необхідністю формування національної правової системи з такими параметрами (якісними і змістовними характеристиками), які відповідали б сучасним міжнародним стандартам і світовим тенденціям правового розвитку, особливо у сфері охорони прав і свобод людини й громадянина від суспільно небезпечних посягань. Цей метод дозволяє вийти за межі своєї національної правової системи, проаналізувати проблеми юридичної науки й практики інших держав, розширити рамки юридичного пошуку, здійснити обмін правовою інформацією, науковими ідеями, врахувати як позитивний, так і негативний юридичний зарубіжний досвід у законотворчості і правозастосуванні. Порівняльний метод полягає у вивченні правових явищ, що належать до сфери кримінального права, у порівнянні тих самих об'єктів, установленні їх схожості й відмінності. Зіставлення цих об'єктів в аспекті вирішення питань кримінально-правової регламентації в однакових або різних правових системах, порівняння вітчизняного кримінального законодавства і законодавства зарубіжних держав та практики їх застосування дасть змогу виявити як загальне, так і особливе, як позитивне, так і негативне в указаних сферах соціально-правової реальності. Цей метод дозволяє використовувати виявлені позитивні правові розв'язання проблем кримінального права (позитивний досвід) інших держав, в яких надано доволі скрупульозний і детальний аналіз кримінального законодавства, і сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного вітчизняного законодавства та практики його застосування [1, с. 36–37].

Звичайно, краще про необхідність вивчення зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за окремі злочини і не скажеш, оскільки предметом нашого дослідження є відповідальність за торгівлю дітьми відповідно до законодавства країн пострадянського простору.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питанням кримінальної відповідальності за торгівлю людьми приділяли свою увагу вчені, як-от А. В. Андрушко, В. К. Весельський, В. О. Іващенко, В. А. Козак, Л. Г. Кохан, Я. Г. Лизогуб, О. В. Наден, Д. О. Негодченко, А. М. Орлеан, В. М. Підгородинський, В. В. Пясковський, О. В. Святун, В. В. Шаблистий, К. Б. Шевченко ін. Водночас праці цих та інших учених стосувалися здебільшого відповідальності за торгівлю людьми взагалі, тоді як в умовах формування ювенальної юстиції питання торгівлі саме дітьми набуває важливого значення, у нашому випадку – порівняльно-правове дослідження КК України та КК країн пострадянського простору у сфері правового регулювання відповідальності за торгівлю дітьми, що і є метою цієї статті.

Звичайно, оптимальними критеріями такого дослідження мають бути елементи складу злочину з ознаками, що характеризують їх зміст, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки розглядуваного злочину, а також вид та розмір покарань за його вчинення [2, с. 121].

Виклад основного матеріалу. Країни пострадянського простору мають дуже багато спільного у своїх системах права та законодавства, тому вивчення їх досвіду у сфері правового регулювання відповідальності за торгівлю дітьми є посильним завданням. Виявлення спільних та відмінних ознак заборони торгівлі дітьми та надання пропозицій щодо їх гармонізації ми почнемо із Модельного кодексу країн СНД [3], який є своєрідним орієнтиром для побудови власних кримінальних законів.

Наприклад, Глава 22 «Злочини проти сім'ї та інтересів неповнолітніх» містить ст. 169 Торгівля дітьми такого змісту:

(1) Дії, спрямовані на вчинення продажу або купівлі неповнолітнього, в якій би формі вони не вчинялися, – тяжкий злочин.

(2) Ті самі дії, вчинені:

а) щодо двох або більше осіб;

б) групою осіб за попередньою змовою;

в) з використанням службового становища;

г) з незаконним вивезенням особи за кордон або незаконним ввезенням з-за кордону;

д) з метою залучення особи до вчинення злочину або іншу антигромадську поведінку;

е) з метою вилучення у особи органів або тканин для трансплантації, – тяжкий злочин.

(3) Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, – особливо тяжкий злочин.

Як бачимо, Модельний кодекс передбачає окрему статтю, спрямовану на захист інтересів неповнолітнього, які є видовим об'єктом цього розділу. Також привертає увагу той факт, що торгівля дітьми має бути як мінімум тяжким злочином, що передбачатиме обов'язкове позбавлення волі як вид покарання. Далі пропонуємо простежити певні тенденції в КК країн пострадянського простору.

Пенітенціарний кодекс Естонії [4] передбачає таке. Розділ 6 «Винні діяння проти свободи» містить ст. 133. Торгівля людьми:

(1) Здійснена з метою отримання матеріальної вигоди або без неї постановка людини в ситуацію, в якій вона змушена вступити в шлюб, працювати в незвичайних умовах, займатися проституцією, жебракувати, вчиняти злочин або виконувати інші обов'язки проти своєї волі, а також утримання людини в такій ситуації, якщо діяння було вчинено з позбавленням волі, застосуванням насильства, обману, погрози заподіяння шкоди, з використанням залежності від іншої особи, безпорадного стану чи уразливого стану особи, –

караються тюремним ув'язненням на термін від одного року до семи років.

(2) Ті самі діяння:

1) вчинені щодо двох чи більше осіб;

2) вчинені щодо особи, яка не досягла вісімнадцятирічного віку;

3) вчинені щодо особи, яка перебуває в безпорадному стані;

4) вчинені болісним або жорстоким способом;

5) які заподіяли тяжку шкоду здоров'ю;

6) спричинили загрозу для життя;

7) вчинені групою осіб;

8) вчинені з використанням службового становища;

9) якщо вони спричинили тяжкі наслідки;

10) вчинені особою, яка раніше вчинила злочин, встановлений цією статтею або статтями тисячі триста тридцять одна, 133-2, 133-3 або 175, –

караються тюремним ув'язненням на термін від трьох до п'ятнадцяти років.

(3) Діяння, встановлені частиною 1 або 2 цієї статті, вчинені юридичною особою, – караються грошовим стягненням.

Тут ми бачимо як кваліфікований злочин (що карається виключно позбавленням волі) спеціального потерпілого – особи, яка не досягла 18 років. Одночасно досвід естонського законодавця свідчить про те, що під торгівлею дітьми можна розуміти примушення до будь-чого проти її волі, що є дуже позитивним. В умовах активної розробки нового КК України, естонська уніфікація норм про експлуатацію людини заслуговує на можливе її запозичення.

Досить нетиповим та цікавим є досвід киргизького законодавця, адже Глава 27 «Злочини проти особистої свободи людини» КК Киргизстану [5] містить ст. 171 Торгівля людьми такого змісту:

1. Торгівля людьми, тобто їх вербування, перевезення, приховування, прийом або передача, здійснена за їх згодою або без згоди, шляхом погрози, застосування сили або інших форм примусу, шантажу, викрадення, шахрайства, обману, з метою експлуатації або отримання іншої вигоди або без такої, –

карається позбавленням волі II категорії.

2. Те саме діяння, вчинене:

1) щодо двох або більше осіб;

2) щодо неповнолітнього;

3) групою осіб за попередньою змовою;

4) особою з використанням свого службового становища;

5) з переміщенням потерпілого через державний кордон Киргизької Республіки або його незаконним утриманням за кордоном;

6) щодо особи, яка перебуває в матеріальній чи іншій залежності від винного, – карається позбавленням волі III категорії.

3. Те саме діяння, вчинене:

1) з метою вилучення у особи органів або тканин для трансплантації;

2) щодо жінки, яка завідомо для винного перебуває у стані вагітності;

3) щодо малолітньої особи;

4) із заподіянням через необережність тяжкої шкоди, –

карається позбавленням волі IV категорії.

4. Вербування, перевезення, приховування, прийом або передача *малолітньої або неповнолітньої*, здійснені за згодою або без згоди, без застосування сили або інших форм примусу, шантажу, викрадення, шахрайства, обману, з метою експлуатації або отримання іншої вигоди або без такої, –

караються позбавленням волі II категорії.

По-перше, тут ми бачимо, що неповнолітній потерпілий є у складі кваліфікованого злочину, а малолітній – в особливо кваліфікованому (покарання знову виключно позбавлення волі). Ба більше, своєрідним привілейованим складом торгівлі саме дітьми без різних форм примушування до цього є частина четверта розглядуваної норми, що відрізняється від примітки 3 до ст. 149 КК України. Тож у нас вчинення торгівлі неповнолітнім або малолітнім є самостійними кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками, незалежно від поєднання з іншими такими ознаками, а їх згода на експлуатацію не містить складу злочину. Досвід киргизького законодавця свідчить про протилежне, над ним варто задуматися.

КК Узбекистану [6] містить досить типову досліджувану нами норму. Наприклад, У Главі VI «Злочини проти волі, честі та гідності» є ст. 135 Торгівля людьми:

Торгівля людьми, тобто купівля-продаж людини або її вербування, перевезення, передача, приховування або одержання з метою її експлуатації, –

карається обмеженням волі від трьох до п'яти років або позбавленням волі від трьох до п'яти років.

Ті самі дії:

а) вчинені щодо особи, яка завідомо для винного не досягла вісімнадцяти років;

б) спричинили смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки;

в) вчинені особливо небезпечним рецидивістом;

г) вчинені організованою групою або в її інтересах, –

караються позбавленням волі від восьми до дванадцяти років.

Знову ж таки максимальні терміни позбавлення волі, але вперше зустрічаємо вказівку на презумпцію знання суб'єкта злочину про те, що потерпілий особі не виповнилося вісімнадцять років – завідомо для винного не досягла вісімнадцяти років. Зважаючи на великі терміни позбавлення волі за торгівлю дітьми, конкретизація вини через завідомість виглядає доречною.

КК Азербайджану [7] у ст. 144-1 «Торгівля людьми» передбачає таке. Торгівля людьми, тобто вербування, отримання, утримання, приховування, перевезення, передача або прийняття особи з метою її експлуатації з погрозою застосування насильства або із застосуванням насильства, за допомогою погроз або інших засобів примусу, викрадення, шахрайства, обману, шляхом зловживання можливістю тиску або безпорадністю, або з наданням або отриманням матеріальних і інших цінностей, привілеїв або пільг для отримання згоди особи, яка здійснює контроль над іншою особою, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти років до десяти років з конфіскацією майна.

144-1.2. Те саме діяння, вчинене:

144-1.2.1. щодо двох або більше осіб;

144-1.2.3. щодо неповнолітнього;

144-1.2.4. щодо жінки, яка завідомо для винної особи перебуває у стані вагітності;

144-1.2.4-1. з переміщенням жертви торгівлі людьми через державний кордон Азербайджанської Республіки;

144-1.2.5. групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією);

144-1.2.6. винною особою з використанням свого службового становища;

144-1.2.7. із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я, або з погрозою застосування такого насильства;

144-1.2.8. з заподіянням страждань потерпілому або з жорстоким, нелюдським або принижуючим його гідність, поведінням;

144-1.2.9. з метою використання органів або тканин потерпілого, –

карається позбавленням волі від восьми до дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна ...

Примітка:

2. Згода потерпілого від торгівлі людьми на експлуатацію, його спосіб життя, а також аморальну поведінку не можуть враховуватися як обставини, що пом'якшують

покарання визнаної винуватою особи.

3. Вербування, купівля, утримання, приховування, перевезення, передача або прийняття неповнолітньої особи з метою її експлуатації визнається торгівлею людьми навіть у разі невжиття способів, зазначених в статті 144-1.1 цього Закону.

З огляду на конвенційний характер статей про відповідальність за торгівлю людьми в цілому, примітка 3 КК Азербайджану є майже тотожною примітці 3 до ст. 149 КК України, проте тут маємо дещо інше позитивне. У ч. 2 ст. 66 КК України зазначено, що під час призначення покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в частині першої цієї статті. Однозначно до ст. 149 КК України або до ст. 66 КК України (що є більш логічним), варто додати вказівку на те, що згода потерпілого від торгівлі людьми на експлуатацію, його спосіб життя, а також аморальну поведінку не можуть визнаватися обставинами, що пом'якшують покарання. Фактично азербайджанський законодавець зробив імперативне виключення обставин, що пом'якшують покарання.

КК Вірменії [8] містить ст. 132 «Торгівля людьми», що передбачає:

1. Вербування, перевезення, видача, приховування або одержання осіб із застосуванням насильства чи загрози його застосування з метою схилення до проституції або іншої сексуальної експлуатації, примусової праці або службі, звернення в рабство або доведення до стану, аналогічного рабству, або іншого залежного становища, а також з метою вилучення органів людини шляхом викрадення, шахрайства, іншого обману, зловживання владою або використання уразливості його стану, або отримання згоди особи за допомогою оплати або підкупу у вигляді отримання вигоди –

караються штрафом у розмірі від трьохсоткратного до п'ятисоткратного розміру мінімальної заробітної плати, або виправними роботами на строк не більше одного року, або арештом на строк не більше двох місяців, або позбавленням волі на термін від одного року до чотирьох років.

2. Ті самі діяння, вчинені: 1) групою осіб за попередньою змовою; 2) із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, або з погрозою його застосування; 3) щодо неповнолітнього; 4) щодо двох або більше осіб, –

караються виправними роботами на строк не більше двох років або позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті: 1) вчинені організованою групою; 2) спричинили через необережність смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Як бачимо, вчинення торгівлі людьми щодо неповнолітнього є кваліфікованим видом цього злочину. Проте вперше ми зустріли альтернативні позбавленню волі покарання: виправні роботи, штраф та арешт. Це заслуговує особливої уваги.

Дуже позитивним виглядає досвід білоруського законодавця. Зокрема, Глава 22 «Злочини проти особистої свободи, честі і гідності» КК Білорусі [9] у ст. 181 Торговля людьми передбачає таке.

1. Вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людини з метою експлуатації, вчинені шляхом обману, або зловживання довірою, або із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства (торгівля людьми), –

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років зі штрафом.

2. Ті самі дії, вчинені:

1) щодо двох або більше осіб;

2) із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства;

3) з корисливих мотивів;

4) групою осіб за попередньою змовою;

5) особою з використанням своїх службових повноважень;

6) особою, яка раніше вчинила злочини, передбачені цією статтею, статтями 171, 171-1, 181-1, 187, частинами 2 і 3 статті 343-1 цього Кодексу;

7) щодо завідомо для винного вагітної жінки;

8) з вивезенням особи за межі держави;

9) щодо завідомо неповнолітнього незалежно від застосування будь-якого із заходів впливу, зазначених у частині 1 цієї статті, –

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років зі штрафом.

3. Дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, вчинені організованою групою, або щодо *завідомо малолітнього*, або спричинили через необережність смерть потерпілого, або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або зараження ВІЛ, або інші тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років зі штрафом.

На нашу думку, вказівка на *завідомість* знання про вік потерпілої особи є цілком слушною, знову ж таки враховуючи кількість років позбавлення волі. Позитивним варто відмітити й диференціацію залежно від віку потерпілої особи кваліфікований та особливо кваліфікований склад злочину. Водночас вказівка «незалежно від застосування будь-якого із заходів впливу, зазначених у частині 1 цієї статті» робить непотрібною примітку 3 до ст. 149 КК України, що явно сприятиме спрощенню тексту вітчизняного кримінального закону. Не можна оминати увагою й додаткове обов'язкове покарання у вигляді штрафу.

КК Молдови [10] у Розділі VII «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх» у ст. 206. Торгівля дітьми передбачає таку статтю (є досить об'ємною, проте її варто навести повністю):

(1) Вербування, перевезення, передача, приховування або одержання дитини, а так само дача або прийняття платежів або вигод для отримання згоди особи, яка контролює дитину, вчинені з метою: а) комерційної або некомерційної сексуальної експлуатації; б) експлуатації примусової праці або послуг; б-1) використання для жебрацтва або в інших негідних цілях; б-2) присвоєння допомоги, пільг, або соціальних виплат; б-3) незаконного використання в медичних або наукових випробуваннях або експериментах; с) експлуатації в рабстві або умовах, схожих з рабством; d) використання в збройних конфліктах; е) використання у злочинній діяльності; f) вилучення людських органів тканин і/або клітин; h) продажу або покупки; і) використання у ролі сурогатної матері або в репродуктивних цілях; j) незаконного усиновлення, –

караються позбавленням волі на строк від 10 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років, а в разі юридичної особи – штрафом у розмірі від 4 000 до 6 000 умовних одиниць з позбавленням права здійснювати певну діяльність або з ліквідацією юридичної особи.

(2) Ті самі дії, поєднані:

а) із застосуванням фізичного та/або психічного насильства, вогнепальної зброї або погрози його застосування; б) із сексуальним зловживанням і/або насильством; с) шляхом зловживання владою або з використанням безпорадного стану дитини, з погрозою оприлюднення конфіденційної інформації сім'ї дитини або іншим особам; f) з вилученням людських органів, тканин і/або клітин, –

караються позбавленням волі на строк від 10 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років, а в разі юридичної особи – штрафом у розмірі від 6 000 до 8 000 умовних одиниць з позбавленням права здійснювати певну діяльність або з ліквідацією юридичної особи.

(3) Дії, передбачені частинами (1) або (2):

а) вчинені особою, яка раніше вчинила ті самі дії; б) вчинені щодо двох або більше дітей; б-1) вчинені двома або більше особами; с) вчинені публічною особою, посадовою особою, особою, яка обіймає відповідальну державну посаду, іноземною публічною особою або міжнародним службовцем; d) вчинені організованою злочинною групою або злочинною організацією; d-1) спричинили зараження дитини венеричним захворюванням або захворюванням СНІД; е) спричинили тяжке тілесне ушкодження або психічний розлад або смерть або самогубство дитини; e-1) вчинені щодо дитини, яка перебувала під опікою, заступництвом, захистом, на вихованні або лікуванні у винного; f) вчинені щодо дитини, яка не досягла 14 років, –

караються позбавленням волі на строк від 15 до 20 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 3 до 5 років або довічним ув'язненням, а в разі юридичної особи – штрафом у розмірі від 8 000 до 10 000 умовних одиниць з позбавленням права здійснювати певну діяльність або з ліквідацією юридичної особи.

(4) Жертва торгівлі дітьми звільняється від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у зв'язку з цим процесуальним статусом.

Фактично будь-яка експлуатація дитини в Молдові є злочином у вигляді торгівлі дітьми. Ба більше, як і неповнолітня, так і доросла жертва торгівлі людьми, яка набула

такого процесуального статусу, звільняється від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів згідно з цим процесуальним статусом. Не зрозумілим є перелік таких злочинів, можливо, це є спробою узаконення помсти.

Висновки. Отже, порівняльно-правове дослідження КК України та КК країн пострадянського простору у сфері правового регулювання відповідальності за торгівлю дітьми дозволяє зробити висновок про таке.

Родовим об'єктом злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, є, як і в Україні, воля, честь та гідність людини із певною інтерпретацією на кшталт особиста свобода. Тільки Модельний кодекс країн СНД, КК Республік Казахстан та Молдова оперують родовим об'єктом як суспільні відносини у сфері сім'ї та неповнолітніх, відповідно видовим – інтереси неповнолітніх. Відповідно спеціальні окремі статті про торгівлю дітьми передбачені в КК Грузії, Казахстану та Молдови.

Незважаючи на непоновну однаковість родового об'єкта, основним безпосереднім об'єктом складів торгівлі дітьми є їх особиста свобода та гідність, як додатковим обов'язковим, так і додатковим факультативним – їх здоров'я, іноді життя та повноцінний нормальний розвиток дитини.

Потерпілим є дитина, якій не виповнилося вісімнадцять років, проте тут є свої особливості. КК України передбачає окремо як кваліфікуючу ознаку торгівлю неповнолітньою особою, особливо кваліфікуючою – малолітню. Аналогічна ситуація спостерігається в КК Республіки Киргизстан та Білорусь. КК Республіки Молдова ще й передбачає відповідальність за торгівлю дитиною, яка не досягла чотирнадцяти років, як особливо кваліфікований злочин.

Окремо про потерпілого: ст. 66 КК України слід доповнити вказівкою на те, що згода потерпілого від торгівлі людьми на експлуатацію, його спосіб життя, а також аморальна поведінка не можуть визнаватися обставинами, що пом'якшують покарання (досвід азербайджанського законодавця).

З об'єктивної сторони абсолютна більшість досліджених злочинів вчиняється виключно шляхом активних дій, прості склади злочинів, передбачені частинами першими відповідних статей, є злочинами із формальним складом, кваліфіковані та особливо кваліфіковані – із формально-матеріальним складом. У деяких країнах існує максимальне намагання законодавця описати всі можливі способи вчинення та наслідки для потерпілого, зробивши будь-яку експлуатацію або примушування неповнолітнього до будь-чого злочином – торгівлею дітьми. Це спостерігається в КК Естонії, Азербайджану, Вірменії, Грузії, Казахстану та Молдови.

Суб'єкт більшості злочинів як загальний, так і спеціальний, особливостей тут не виявлено.

Суб'єктивна сторона має свої особливості. Про умисну форму вини у вигляді прямого умислу немає й сумніву, проте на обговорення варто винести уточнення вини з ??? вказівкою на завідомість знання про вік потерпілої особи чи інших її особливих станів (вагітність, уразливий стан тощо). Мета злочину – різні форми експлуатації, мотиви можуть бути різними – від корисних до будь-яких.

Покарання в абсолютній більшості є безальтернативні. Трапляються й приємні винятки, проте штраф як вид покарання тут має мати місце.

Однозначно до ст. 149 КК України або в ч. 2 та ч. 3 після слів «дії, передбачені частиною першою (першою та другою) цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього (малолітнього), незалежно від застосування будь-якого із заходів впливу, зазначених у частині 1 (1 та 2) цієї статті», що дозволить виключити примітку 3 до ст. 149 КК України.

Перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення досвіду європейських та інших країн щодо кримінальної відповідальності за торгівлю дітьми.

Список використаних джерел

1. Панов М. І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2 (9). С. 1–41.
2. Шаблистий В. В., Галемін О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганство, пов'язане з опором особам, наділим владними повноваженнями під час виконання службових обов'язків чи іншим громадянам, що припиняли хуліганські дії : монографія; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Шаблистого. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 164 с.
3. Модельний уголовный кодекс для государств – участников Содружества Независимых Государств : рекомендательный законодательный акт : принят постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств – участников Содружества Независимых Государств 17 февраля 1996 г. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901781490>.

4. Пенитенциарный кодекс Эстонии от 06.06.2001. По состоянию на 15.03.2019. URL: <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%2001.03.2020.pdf>.
5. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 22.12.2016. По состоянию на 15.05.2019. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527?cl=ru-ru>
6. Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22.09.1994. По состоянию на 15.05.2019. URL: <http://lex.uz/docs/111457>.
7. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. *Государственный Комитет Азербайджанской Республики по Проблемам Семьи, Женщин и Детей*. URL: <http://scfwca.gov.az/ru/page/mecelleler>.
8. Уголовный кодекс Республики Армения от 18.04.2003. По состоянию на 01.03.2017. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/am/am012ru.pdf>.
9. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.06.2019 г.). URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.
10. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18.04.2002. По состоянию на 12.01.2019. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/>

Надійшла до редакції 27.04.2020

References

1. Panov, M. I. (2017) *Osnovy metodolohii nauky kryminalnoho prava* [Fundamentals of the methodology of the science of criminal law]. *Visnyk Asotsiatsiyi kryminalnoho prava Ukrayiny*. № 2 (9). S. 1–41. [in Ukr.]
2. Shablysty, V. V., Halemin, O. A. (2017) *Kryminalna vidpovidalnist za khulihanstvo, poviazane z oporom osobam, nadilenyim vladnymy povnovazhenniamy pid chas vykonannya sluzhbovykh oboviazkiv chy inshym hromadianam, shcho prypynialy khulihanski dii* [Criminal liability for disorderly conduct related to resistance to persons in authority in the course of their official duties or to other citizens who ceased their acts of bullying] : monohrafiia; za zah. red. d-ra yuryd. nauk, dots. V. V. Shablystoho. Dnipro: Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD, 164 s. [in Ukr.]
3. *Modelnyj ugolovnyj kodeks dlya gosudarstv – uchastnikov Sodruzhestva Nezavisimyh Gosudarstv* [Model Penal Code for the Member States of the Commonwealth of Independent States] : rekomendatsionnyj zakonodatelnyj akt : prinyat postanovleniem Mezhpaparlamentskoj Assamblei gosudarstv – uchastnikov Sodruzhestva Nezavisimyh Gosudarstv 17 fevralya 1996 g. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901781490>. [in Rus.]
4. *Penitentsiarnyj kodeks Estonii ot 06.06.2001* [The Penal Code of Estonia of 06.06.2001]. Po sostoyaniyu na 15.03.2019. URL: <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%2001.03.2020.pdf>. [in Rus.]
5. *Ugolovnyj kodeks Kyrgyzskoj Respubliki ot 22.12.2016* [The Criminal Code of the Kyrgyz Republic dated 12/22/2016]. Po sostoyaniyu na 15.05.2019. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527?cl=ru-ru> [in Rus.]
6. *Ugolovnyj kodeks Respubliki Uzbekistan ot 22.09.1994* [Criminal Code of the Republic of Uzbekistan of 09.22.1994]. Po sostoyaniyu na 15.05.2019. URL: <http://lex.uz/docs/111457>. [in Rus.]
7. *Ugolovnyj kodeks Azerbajdzhanskoj Respubliki* [Criminal Code of the Republic of Azerbaijan]. Gosudarstvennyj Komitet Azerbajdzhanskoj Respubliki po Problemam Semi, Zhenshin i Detej. URL: <http://scfwca.gov.az/ru/page/mecelleler> [in Rus.]
8. *Ugolovnyj kodeks Respubliki Armeniya ot 18.04.2003* [Criminal Code of the Republic of Armenia dated April 18, 2003]. Po sostoyaniyu na 01.03.2017. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/am/am012ru.pdf> [in Rus.]
9. *Ugolovnyj kodeks Respubliki Belarus ot 9 iyulya 1999 g. № 275-Z* [The Criminal Code of the Republic of Belarus of July 9, 1999 No. 275-Z] (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 03.06.2019 g.). URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> [in Rus.]
10. *Ugolovnyj kodeks Respubliki Moldova ot 18.04.2002* [The Criminal Code of the Republic of Moldova dated April 18, 2002]. Po sostoyaniyu na 12.01.2019. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> [in Rus.]

SUMMARY

Viktoriya P. Savenko. Experience of some post-soviet countries in the field of legal regulation of liability for child trafficking. There is a comparative legal study of the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Code of the post-Soviet countries in the field of legal regulation of liability for child trafficking. The author has obtained the following results.

As in Ukraine, the generic object of crimes related to child trafficking is the will, honor and dignity of a person with a certain interpretation, such as personal freedom. Only the Model Code of the CIS countries, the Criminal Code of the Republics of Kazakhstan and Moldova operate as a generic object as public relations in the field of family and minors, respectively species - the interests of minors. Accordingly, special separate articles on child trafficking are provided for in the Criminal Code of Georgia, Kazakhstan and Moldova.

Despite the incomprehensible unanimity of the generic object, the main direct object of child trafficking is their personal freedom and dignity, both additional mandatory and additional optional - their health, sometimes life and full normal development of the child.

The victim is a child under the age of eighteen, but there are some peculiarities. The Criminal Code of Ukraine provides separately as a qualifying feature of trafficking in a minor, especially a qualifier - a minor. A similar situation is observed in the Criminal Code of the Kyrgyz Republic and Belarus. The Criminal Code of the Republic of Moldova also provides for liability for trafficking in a child under the age of fourteen as a particularly qualified crime.

From the objective point of view, the vast majority of investigated crimes are committed exclusively through active actions, simple corpus delicti provided for in parts one of the relevant articles are crimes with a formal composition, qualified and especially qualified - with a formal material composition. In some countries, there is a maximum effort of the legislator to describe all possible ways and consequences for the victim, committing any exploitation or coercion of a minor to any crime - child trafficking. This is observed in the Criminal Code of Estonia, Azerbaijan, Armenia, Georgia, Kazakhstan and Moldova.

The actor of most crimes, both general and special, has not been identified here.

The subjective side has its own characteristics. There is no doubt about the intentional form of guilt in the form of direct intent, but it is worth discussing the clarification of guilt by indicating knowledge of the age of the victim or other special conditions (pregnancy, vulnerability, etc.). The purpose of the crime - different forms of exploitation, the motives can be different - from useful to any.

Keywords: *child, minor, juvenile, trade, criminal law, foreign experience.*

343.211

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-183-190

Валерія САВИЦЬКА ©

аспірант

(Дніпропетровський державний університету внутрішніх справ)

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАВІДОМОСТІ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Вивчено стан дослідження поняття завідомості у кримінально-правовій літературі. Конституція України у ст. 62 проголосила, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Наведене положення Основного Закону знайшло своє відображення у ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України, ст. 2, ст. 17 та п. 2 ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України, що має максимально сприяти реалізації такої конституційної норми. У свою чергу вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, встановлення якої є завершальним етапом у констатації складу злочину як єдиної підстави кримінальної відповідальності, тому її з'ясування має важливе значення.

Ключові слова: *свідомість, завідомість, злочин, покарання, кримінальне право, суб'єктивна сторона складу злочину.*

Постановка проблеми. Конституція України у ст. 62 проголосила, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

Наведене положення Основного Закону знайшло своє відображення у ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу (далі – КК) України, ст. 2, ст. 17 та п. 2 ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, що має максимально сприяти реалізації

© Савицька В.М., 2020
k_kpk@dduvs.in.ua